

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 05.02.2022)

5. Порядок подання та розгляду дотримання конфідейційності заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі. URL: <http://medmar.com.ua/images/001-buling.pdf> (дата звернення: 15.01.2022)

6. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : методичний посібник / В. Л. Андрєєнкова, В. О. Мельничук, О. А. Калашник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

7. Федоряцька О. В. Основні типи конфліктів у школі, причини їх виникнення та способи подолання : випускна творча робота. Дніпропетровськ, 2012. URL: <https://shag.com.ua/vipuskna-tvorcha-robota.html> (дата звернення: 18.01.2022)

Крашеніннікова Тетяна Валеріївна
*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Дніпровського гуманітарного університету*

МОВНА АГРЕСІЯ: ВИДИ, МОВНІ ОЗНАКИ, СПОСОБИ ЗАХИСТУ

Усне мовлення мовця має бути чітким та зрозумілим. У випадку розбалансування в системі комунікації може виникнути дискомфорт під час спілкування, те, що в науковій практиці кваліфікують як *мовний конфлікт*. Виокремити це явище варто через те, що в самій природі спілкування закладена конфліктність.

Повне або *часткове* нерозуміння адресатом адресанта прийнято називати *комунікативною невдачею* (Є. Земська, О. Єрмакова, С. Ільєнко та ін.). Сама по собі комунікативна невдача не провокує конфронтації, але мовний конфлікт, який не долається, може набути властивостей міжособистісного конфлікту. Детонаторами конфлікту є емоції, які виявляються не лише за допомогою міміки, але й мовних складових. Навіть припущення одного з учасників діалогу, що його особу сприймають неадекватно, є тим дзеркалом, з якого виростає мовний конфлікт. Наслідком цього є **мовна агресія** – це насильницьке нав'язування етносу нерідної мови як засобу комунікації, освіти, науки, культури тощо [1, с. 14]. Саме вона доводить людину до стадії комунікативного шоку (усвідомлення несумісності в нормах і традиціях спілкування етносів, яке виникає в умовах безпосередньої міжкультурної комунікації і супроводжується неадекватною інтерпретацією або прямим відторгненням комунікативного явища представником гостьової національної лінгвокультурної спільноти з позицій власної комунікативної культури) [1, с. 187].

Вивчення мовної поведінки як категорії соціолінгвістики постає у різних масштабах – *індивідуальному, колективному, національному, державному* – і передбачає такі повноцінні взаємопов'язані об'єкти дослідження: мовна поведінка особистості (індивіда); мовна поведінка соціальної чи стратифікаційної (вікової, за місцем проживання, рівнем освіти, місцем роботи) групи; мовна поведінка етнічної та етномовної спільноти; мовна поведінка політичної нації як основи державного організму. Контекстом для цих досліджень є мовна ситуація і мовна політика в державі [4].

У сучасних лінгвістичних гетерогенних суспільствах мова постійно політизується. Механізмів, які б захищали мови меншин, що виникли через еміграцію, немає. У Австралії, обох Америках, Новій Зеландії, Європі (Центральній та Східній) мовна розмаїтість тепер є не лише терпимою, а в деяких випадках ще й бажаною. Хоча мова продовжує бути майданчиком постійної боротьби в багатомовних країнах по всьому світу, а особливо там, де мовні меншини сконцентровані територіально. Ще у 1970-ті роки Організація Об'єднаних Націй визнала серед своїх стратегічних завдань сприяння національній культурі, щоб зберегти ідентичність народів і підтвердити автентичність їх розвитку. І тут варто згадати висловлення соціолінгвіста і вченого Макса Вайнрайха: «Мова – це діалект, у якого є армія і флот».

Мовні конфлікти в багатьох поліетнічних країнах можуть суттєво дестабілізувати політичну і соціально-економічну ситуацію, і навіть поставити питання про перегляд державних кордонів (Україна, Канада, Іспанія тощо). У таких конфліктах, на думку Т. Ковальової, необхідно розрізняти *причину і привід*. Причиною мовних зіткнень є переважно зіткнення ментальностей. Кожне слово чи вислів має притаманне лише його мові семантичне коло, смислове і ціннісне. Якщо смислові відмінності здебільшого сприймаються, то ціннісні часто випадають із контексту сприймання. Це призводить до неповного чи неправильного розуміння, до ворожості й сутичок. Часто причиною мовного конфлікту є політика *глотофагії* – витіснення мови меншини мовою групи, що домінує, перехід від багатомовності до одномовності, тобто мовна асиміляція. Мовні конфлікти глотофагічного типу поширюються на емігрантів у чужій країні, є типовим для територій усередині країни, де проходять мовні кордони. Чим більше держава намагається не помічати мовні проблеми, тим більше на них зосереджується меншина. Мова стає символом самотності, і будь-яка неповага до мови з боку держави породжує конфлікт, який населення визнає як мовний (Франція – стан каталонської мови; Україна (Донбас, Крим, війна) – стан російської мови) [2; 5].

У нашій країні з 2003 року вивчають конфліктні ситуації на українському просторі, що пов'язані з проблемами відновлення історичної справедливості. Україна багато років була толерантною до жителів різних національностей, але останнім часом громадяни України найбільше побоюються етноконфліктів. Анексія Криму показала, що в сучасному світі

вже складно займати невизначену, аморфну позицію, бо вона провокує сусідів на свої думки щодо майбутніх відносин. Важливим позитивним чинником розв'язання етноконфліктних ситуацій в Україні є позитивна налаштованість усіх етнополітичних суб'єктів на компромісну форму залагодження міжетнічних протиріч, близькість цінних позицій носіїв цих протиріч і відсутність глибоко міжцивілізаційного розколу серед населення при одночасній наявності політичних цивілізаційних відмінностей. Военні дії на території України повноцінно показали суть мовної агресії доволі розкрито.

Етнічність нагадує про себе у трьох проявах: через протиріччя, яке виникатиме між уніфікацією мови «інформаційних кодів» та етнічною (мовною) самоідентифікацією індивідів; між різними типами систем цінностей (особливо соціальні нерівності); особи, які неспроможні адаптуватися до нових виробничо-інформаційних зв'язків.

На українському просторі виділяють такі **види мовних конфліктів**: *політичний конфлікт під мовними гаслами*; *конфлікт розуміння* (порушення комунікації); *конфлікт інтересів та цінностей мовних спільнот, що перебувають у ситуації контакту*; *конфлікт ідентичностей* (мова як символ «свій/чужий»). Ю.Куц розглядає конфлікти у сфері мовних відносин як один із аспектів етнонаціональних конфліктів [3].

У світовій науці маємо окремі спроби аналізу причин виникнення «мовних конфліктів як етнічної ідентичності» і, відповідно, їх впливу на актуалізацію етнічної ідентичності, яку здійснювали А. Белік, Дж. Де-Вос, І. Кон, В. Малахов та інші. Слід зазначити, що у сучасній суспільній свідомості поняття «мовний конфлікт» розуміється як «народ – мова». Якщо у пошукову систему в Інтернеті поставити словосполучення «мовний конфлікт», то саме у цьому значенні воно буде фігурувати у чисельних текстах (бодай для України). Однак міжмовний простір не є гомогенним (однорідним).

Науковці виділяють кілька **рівнів міжмовного конфліктування**, зокрема: *мегарівень* – рівень світового мовного процесу: на цьому рівні всім іншим мовам народів світу протистоїть англійська як найбільш впливова, домінуюча у міжнародному спілкуванні і така, що потроху витискає інші національні мови з певних сфер функціонування, зокрема, мова Інтернету – англійська; *макрорівень* – рівень мовних регіонів (ареалів) та окремих держав: на цьому рівні регіональні мови-макропосередники протистоять іншим національним мовам, зокрема в Україні міжмовний макроконфлікт характеризує стосунки між українською та російською мовами; *мезорівень* – рівень соціальних прошарків, класів та малих груп; *мікрорівень* – рівень взаємодії індивідів (мовних особистостей); *інтрорівень* – внутрішньо особистісний рівень взаємодії мов у свідомості неодномовної особи (наприклад, російсько-український білінгвізм для нашого регіону).

Мовні етноконфлікти, на думку українських дослідників, виконують низку **функцій**: а) маскувати позамовне зіткнення (руйнівний аспект), наприклад, регіональний перерозподіл впливу може відбуватися під гаслами мовного конфлікту – «відновлення мовної справедливості». В цьому випадку

відповідні угруповання або користуються ситуацією, яка склалася, або навіть загострюють її відповідними засобами, наприклад, питання «російської мови» в Україні; б) відігравати й позитивну роль, формуючи нову структуру відносин, наприклад, зростання національної свідомості української нації через підвищення статусу мови.

Розв'язання будь-якого конфлікту може відбуватися у такі *способи*: досягненням компромісу на основі урахування балансу інтересів чи поступок однієї зі сторін конфлікту; перемогою (іноді тимчасовою) однієї зі сторін; виникненням нового якісного стану внаслідок розв'язання конфлікту.

Своєрідність української ситуації мовного конфлікту полягає в тому, що в країні немає жодної національно-мовної групи, яка б вважала сучасний стан функціонування власної мови бодай частково задовільним. У зв'язку з цим, перед українським суспільством стоїть завдання випрацювати двоступеневий план розв'язання соціомовного конфлікту. Необхідно, по-перше, поетапно гармонізувати соціомовне життя, врахувавши баланс інтересів різних груп, забезпечивши реальні умови вільного розвитку мовної освіти та задовольнивши інші мовні потреби певних груп; по-друге, реалізовувати концепцію мовного розвитку країни (українська мова як державна). Гармонізація суспільства полягає не в усуненні мовних конфліктів, а у відпрацюванні механізмів ненасильницького подолання конкретних мовних конфліктів будь-якого рівня.

Види мовного конфлікту: *інтерперсональний конфлікт*, який є формою вияву протиріч у ситуації безпосередньої взаємодії опонентів через протилежно обрані ними цілі, через усвідомлені або неусвідомлені дії; **міжособистісний конфлікт** включає внутрішні (духовні, особистісні, біологічні) та зовнішні (соціальні) чинники (їх діалектична взаємодія визначає природу людини та способи її поведінки).

Існують чітко виписані моделі завершення мовного конфлікту: *переможець – переможений; переможець – переможець; переможений – переможений.*

Комунікативний конфлікт – це результат особливого типу спілкування, це особливий стан комунікативного акту, це результат особливої мовної поведінки. Причина його виникнення: суперечності комунікативних цілей або комунікативних ролей адресанта й адресата.

На думку психолінгвіста К.Ф Седова, комунікативний конфлікт є мовним зіткненням, що ґрунтується на агресії, вираженій мовними засобами. Лінгвіст В. Третьякова пов'язує зміст комунікативного конфлікту з насильством (тип дії або поведінки суб'єктів, за якою інші суб'єкти піддаються фізичному або вербальному тиску). Поняття «насильство» співвідноситься з поняттям «агресія», яка характеризує будь-яку наполегливу, нав'язливу й атакуючу поведінку. Метою мовленнєвої агресії є: а) вербальна дискримінація – вираження в мові своєї відмінності і переваги за расовими, національними, моральними або іншими ознаками; б) вербальна дискредитація – підривання авторитету, применшення значення кого-небудь,

підривання довіри; в) вербальна інсинуація – створення підстав негативного сприйняття соціального іміджу кого-небудь.

Мова є універсальним засобом спілкування, накопичення і передання інформації, навчання, виховання та формування духовного світу. Культура спілкування нерозривно пов'язана як із внутрішньою культурою людини, так і з культурою її поведінки. Вона включає в себе і способи людської взаємодії, і емоційного ставлення людини до інших людей та навколишніх явищ, і виражальні способи спілкування, і культуру мовлення, і вміння правильно поводитися в різних ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Ковальова Т.В. Мовні конфлікти як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. Вип.1 (28). URL: 15.pdf - STDU Viewer*Free for non-commerdal.use (дата звернення: 22.12.2021)
3. Куц Ю. Етнополітичні державні процеси в Україні: управлінський аспект : монографія. Харків : «Магістр», 2002. 204 с.
4. Михальчук О. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип.5. С. 28-39.
5. Музика О. Психологічні механізми конфліктів в умовах цілісно-мовленнєвої взаємодії. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства* : матеріали наук. конференції, м. Київ, 28-29 травня 2001 р. Київ : Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. 222 с.

Лаврик Наталія Вікторівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Роль університету у підготовці випускників у різних галузях для задоволення потреб ринку зосереджується не лише на академічних досягненнях, а й на загальних навичках або «м'яких навичках», необхідних для конкуренції на світовому ринку. Крім того, зараз роботодавці надають